

Winterverblijven van vleermuizen: één keer tellen of vaker?

Het winter-tel-seizoen 2017/2018 is net afgerond. De resultaten stromen binnen, zowel op papier als via het (nieuwe) portal. Tijd om eens wat kritische vragen te stellen: waarom tellen we eigenlijk? En waarom tellen we maar één keer?

Telling in het kader van het NEM-wintertellingen

Het 'klassieke' winterverblijf is een ondergrondse of grondgedekte structuur. Het zijn objecten zoals (ijs)kelders, mergelgroeven, bunkers, forten of waterputten. Veel van die klassieke winterverblijven worden één keer per jaar geteld in de kader van het NEM Meetnet Wintertellingen Vleermuizen. Dit gebeurt door vrijwilligers van de Zoogdiervereniging, VLEN en/of andere provinciale of regionale werkgroepen. Zoveel mogelijk NEM objecten worden geteld binnen de periode van 15 december t/m 15 februari.

Omdat een wintertelling, een bezoek aan een object om de aanwezige vleermuizen te tellen, ook een verstoring van de winterslapende vleermuizen

met zich mee brengt, kiezen we er in principe voor om slechts één keer per winter te tellen. Individuele tellers of de telleiders beschikken daartoe over een machtiging van de ontheffing Wet natuurbescherming (voorheen Flora –en Faunawet) van de Zoogdiervereniging. Met de machtiging is het toegestaan om aanwezige vleermuizen te verstoren in bekende NEM-objecten ten behoeve van de wintertelling. De teldata, aantallen en soorten, stromen ook door naar de NDFF, waarmee objecten ook 'beschermd' zijn. Bij ruimtelijke ontwikkelingen moet altijd de NDFF worden geraadpleegd en daarbij zal dus duidelijk worden dat er ergens een vleermuiswinterverblijf aanwezig is en dat daar rekening mee gehouden moet worden.

Verhuizende vleermuizen

Uit onderzoek in onze mergelgroeven uit de jaren '40 en '50 van de vorige eeuw, weten we dat vleermuizen een of meerdere keren per winter kunnen verhuizen. Dit verhuisgedrag van vleermuizen is gerelateerd aan de dynamiek in temperatuur en luchtvochtigheid van het object, ofwel van hoe warm, koud, vochtig of droog het op een specifiek plekje is in de loop van de winter.

Het verhuizen hangt samen met de energiebehoefte en temperatuur voorkeuren van een specifieke soort of een individu. Het individu kiest een plek die het beste past bij de actuele conditie en behoefte. Als je zwaarder bent (als soort of individu) kan je warmer hangen, en als je lichter bent moet je kouder hangen (spaart energie). Als je als soort in voor- en najaar nog gaat jagen vanuit het 'winterverblijf' dan hang je warmer. De keuze van een specifieke hangplek op een bepaald moment in de winter is energiemangement in optima forma.

Verhuizende vleermuizen en het NEM

Bij dit verhuizen gaan dieren soms ook meer of minder weggekropen, beschut of juist gebufferd hangen. Dat heeft tot gevolg dat zowel de aantallen en de zichtbaarheid van aanwezige dieren en soorten in een object gedurende het seizoen verandert. Vaker tellen van een object in een winter lijkt dan ook logisch, maar is niet nodig. De telling voor het NEM is gericht op monitoring van de veranderingen in aantallen overwinterende vleermuizen van jaar tot jaar en op de langere termijn. Voor langjarige monitoring van aantalsveranderingen moet vooral gestandaardiseerd worden gewerkt. Daarom worden de individuele objecten bij voorkeur elk jaar op ongeveer de zelfde datum geteld, bijvoorbeeld altijd in het 3e weekend van januari, of altijd op de 2e zaterdag van december.

Een eventueel verschil in aantallen aanwezige individuen of zelfs soorten, in de loop van het seizoen, is voor de monitoring van minder belang. We hopen juist dat we door te kiezen voor een zo vast mogelijke periode in het winterseizoen, zoveel mogelijk dezelfde omstandigheden zullen treffen. Dat zal natuurlijk nooit helemaal lukken, en van jaar tot jaar zullen ook de weersomstandigheden verschillen. Dat is ruis in ons systeem die we moeten accepteren. Omdat trends alleen over langere perioden worden berekend zijn deze jaarlijkse schommelingen verder geen probleem en statistisch te ondervangen.

Verhuizende vleermuizen en ruimtelijke ontwikkelingen

Wanneer een als 'winterobject' bekend object moet worden beoordeeld in verband met een ruimtelijke ontwikkeling die het object zelf of de directe omgeving daarvan kan raken, dan is er plots een heel andere vraagstelling. Dan gaat het over soorten, functies en aantallen van dat specifieke object. In zo'n geval is het relevant om te weten welke soorten van het verblijf gebruik maken, wanneer in het seizoen (en ook buiten het winterseizoen) en welke functies het object heeft. Naast overwinteren kan een object ook in gebruik zijn als zwermlocatie, paarlocatie of zomerverblijf. In dat geval moet dus zo nauwkeurig mogelijk in kaart worden gebracht wat het maximum aantal individuen

is per soort dat in een object overwintert, hoeveel en welke dieren bij een object zwermen in het najaar en/of of er een kraam-, zomer- of paarverblijf in het object aanwezig is.

Stel dat een 'kelder', bijvoorbeeld een restant van een oude al niet meer aanwezige villa, zou worden gesloopt. In dat geval willen we weten voor welke soorten en voor welke functies (met welke omvang), een ontheffing moet worden aangevraagd en op welke soorten, functies en aantallen de kwantiteit en kwaliteit van een compenserend verblijf moeten worden gericht. Of stel dat men een grond-gedekt gebouw van een fort wil gaan exploiteren, dan zal bovendien duidelijk moeten zijn op welke hangplekken (microlocaties) die verschillende functies, en dus individuele of groepjes van dieren, zich in de loop van het seizoen manifesteren.

Het belang en de functie van een 'winterverblijf' voor vleermuizen is dus niet afgedekt door de data over soorten en aantallen die er vanuit het NEM bekend is en opgeslagen in de database van de Zoogdierverseniging en de NDFF.

Een beoordeling van het belang van een concreet object zal rekening moeten houden met het temperatuurgedrag van het object en de reactie daarop van de vleermuizen. Er zal dus in ieder geval meer dan één telling of inspectie moeten worden gedaan. Of wellicht zijn zelfs twee of drie of meer tellingen nodig, afhankelijk van de dynamiek in een object en van de te verwachten impact van een ruimtelijke ontwikkeling op het object.

Conclusie

Tellen van vleermuizen in objecten is verstorend en tellingen moeten dan ook tot een minimum worden beperkt. Echter, afhankelijk van het doel is één telling voldoende (NEM Monitoring) of zijn juist meerdere tellingen noodzakelijk (bij herontwikkeling of ruimtelijke ontwikkelingen). En let op, op basis van de machtiging voor de reguliere NEM wintertelling mag slechts één keer worden geteld tussen 15 december en 15 februari. Voor extra onderzoek heb je een aparte ontheffing nodig.

Team NEM Wintertellingen Vleermuizen:
Herman Limpens, [Maurice la Haye](#) (landelijk coördinator) en Martijn van Oene.